

DERNEKLER TARAFINDAN YAPILAN AYNİ VE NAKDİ YARDIMLARA İLİŞKİN YASAL ÇERÇEVE

Ayrımcılığa Karşı Gökkuşığı Derneği
Ocak 2025

Avrupa Birliği tarafından
finanse edilmektedir

İçindekiler

KİŞİLER, KİŞİ TOPLULUKLARI VE TÜZEL KİŞİLER AÇISINDAN DURUM	2
YARDIM VEREN AÇISINDAN DURUM	2
GERÇEK KİŞİLER AÇISINDAN	3
KİŞİ TOPLULUKLARI AÇISINDAN	3
TÜZEL KİŞİLER AÇISINDAN.....	4
TÜRK HUKUKUNA TABİ DERNEKLER AÇISINDAN DURUM	4

Yazar: Av. Kerem Dikmen

İletişim: kerem.dikmen@kaosgl.org

Ayrımcılığa Karşı Gökkuşáğı Derneği

<https://coalitionrainbow.org>

İletişim: info@coalitionrainbow.org

Bu yayın Avrupa Birliği tarafından finanse edilmiştir. İçeriği yalnızca Ayrımcılığa Karşı Gökkuşáğı Derneği'nin sorumluluğundadır ve Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

KİŞİLER, KİŞİ TOPLULUKLARI VE TÜZEL KİŞİLER AÇISINDAN DURUM

YARDIM VEREN AÇISINDAN DURUM

“Yardım” kavramı etrafında şekillenen bir çerçeve çalışması kaçınılmaz olarak “yardım nedir” sorusuna yanıt vererek başlamalıdır. Ne var ki, üzerine sıkça usul/usulsüzlük tartışması yapılması, usulsüz yardım alma veya verme nedeniyle kişilere idari para cezaları verilmesine rağmen yardım, Türk hukukunda kanun düzeyinde tanımı yapılmamış bir kavramdır. 2860 sayılı Yardım Toplama Kanununun tanımlar başlıklı 2. maddesinde bile “yardım” tanımlanmamıştır. Yalnızca bu kanunda değil, bu metinde sıkça anılacak Dernekler Kanunu’nda veya Türk Medeni Kanununda da buna ilişkin bir çerçeve çizilmemiştir. Elimizde yardımın ne olduğu ile ilgili tek metin, İçişleri Bakanlığı tarafından yayımlanmış, Yardım Toplama Esas Ve Usulleri Hakkında Yönetmelik ve bunun 4/ğ bendidir. Buna göre “*Yardım: Bir kişinin veya başka bir özel hukuk yahut kamu tüzel kişinin veyahut kamu kurum ve kuruluşunun aynı veya nakdi varlıklarından; bir kişi veya başka bir özel hukuk yahut kamu tüzel kişinin veyahut kamu kurum ve kuruluşunun ihtiyacını gidermek maksadıyla doğrudan veya dolaylı olarak talep edilmesi hâlinde karşılıksız veya ödünç olarak vermesini*” ifade eder.

Bu tanıma bakıldığında şunların yardımın zorunlu unsuru olduğu görülmektedir;

- a) (Yardım eden) Bir kişinin mevcudiyeti,
- b) Bu kişinin nakdinin veya eşyasının varlığı,
- c) İhtiyaç sahibi bir üçüncü kişi,
- ç) Doğrudan veya dolaylı bir talebin varlığı,
- d) Karşılıksız veya ödünç olarak verme iradesinin varlığı.

Burada önemli olan yardımın **ödünç veya karşılıksız** olarak verilmesidir. Karşılıklı olarak veya ödünç olarak verilen, yani geri alınmak üzere verilen veya bu verme eylemine karşılık bir şeyin veya paranın karşı tarafça verilmesi şartını içeren bir ilişkinin artık yardım olarak nitelenemeyeceği açıktır. Türk Borçlar Kanunu’nda ödünç kavramı “*ödünç verenin bir şeyin karşılıksız olarak kullanılmasını ödünç alana bırakmayı ve ödünç alanın da o şeyi kullandıktan sonra geri vermeyi üstlendiği sözleşme*” şeklinde ifade edilir. Karşılıksız olarak verme ise karşı tarafa bir şeyi vermeyi ancak bunun sonucunda herhangi bir değer elde etmemeyi ifade eder.

Buna karşın kanunda tanım yapılmamasına ve yönetmelikteki tanıma göre yardım olarak nitelenmesi mümkün olmamasına rağmen bazı para havaleleri yardım olarak nitelenebilmektedir. Örneğin Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü taşra teşkilatı tarafından derneklerin hizmet alımı karşılığı yurtdışındaki hizmet veya mal satıcılarına yaptığı ödemeler, üst kuruluşlara üyelik nedeniyle ödenen aidatlar veya telif ödemelerinin “yardım” olarak nitelendiği ve bildiriminin yapılmaması nedeniyle idari yaptırım uygulandığı durumlar söz konusu olmuştur.

Türk Medeni Kanunu, kişiler arasındaki ilişkilerin hukuki sınırlarını gösteren bir çerçeve ve temel metin olarak diğer birçok konuda olduğu gibi yardım konusunda da temel bir başvuru kaynağıdır. Bununla birlikte her ne kadar “kişi” olarak dernekler Türk Medeni Kanunu’na göre kurulsun da kurulma aşamasından sonra İçişleri Bakanlığı başta olmak üzere devlet kurumlarının dernekler üzerinde sahip olduğu yetkiler, mevzuat konusunu daha önemli hale getirmektedir.

GERÇEK KİŞİLER AÇISINDAN

Hemen belirtelim ki, ileride yer verilen yardım alma konusunda olduğu gibi yardım vermede de tek tek kişiler, en özgür alanda bulunmaktadır. Yardımın içeriğinin aynı veya nakdi olup olmadığı fark etmeksizin gerçek kişiler on sekiz yaşının üstünde olmaları ve kısıtlanmamış olmaları gibi şartlar sağlandığında istedikleri kimselere istedikleri yardımı yapabilirler ve bunun için yazılı bir kurala veya resmi bir yetkilinin verdiği izin belgesine ihtiyaç duymazlar. Yardımda bulunmalarının ardından herhangi bir kuruma bildirim yapmaları da gerekmez. Bu durum elbette yardım etmenin hiçbir hukuki sonuca neden olmayacağı anlamına gelmez. Buna paranın suç işleme, vergi kaçırma, para aklama ve benzeri amaçlarla transfer edilmesi örnek olarak verilebilir. Tabii ki bu durumlarda artık yardımdan söz edilemeyecektir.

Ancak yapılan yardımın büyüklüğü, örneğin bir kişiye yüklü bir miktarda yardım yapılması veya yardım yüklü miktarda yapılmaya bile çok sayıda kişiye yardım yapılması; bu para hareketliliğinin takip edilebilir durumda olması gerektiği dikkate alındığında resmi kurumların izahat ihtiyacına muhatap olabilir. Bu noktada yardımın zorunlu nedenler dışında mümkünse kayıtlı olarak yapılması; örneğin banka veya PTT gibi para transferi konusunda yetkilendirilmiş kurumlar aracılığıyla yapılması, transfer işlemlerinin açıklama kısmında paranın yardım amaçlı gönderildiğinin belirtilmesi önemlidir.

Zorunlu nedenler artık kişilerin para aktarma konusunda yetkilendirilmiş kurumlar üzerinden para gönderemeyecek veya alamayacak durumda olması halinde söz konusu olabilir. Örneğin deprem, sel, yangın gibi doğal veya insan kaynaklı afet hallerinde nakdi yardımın elden verilmesi bir zorunluluk olabilir. Bu durumda dahi yardım işleminin kayıt altına alınması; bu kaydın yardımın miktarı, zamanı, tarihi, belirli bir amaçla veriliyor ise bu amacı içermesi iyi olacaktır.

Her ne kadar yardım verme konusunda kişiler herhangi bir sınırlamaya tabi değillerse de yardım alan açısından söz konusu olabilecek herhangi bir vergisel, cezai, hukuki bir araştırma ve inceleme yardım verenin de bilgisine başvurulmasını gerektirebilir. Bu ihtimale karşı kişilerin bir başka kişiye özellikle büyük çaptaki yardımları ile orta ve küçük ölçekli olsa bile sık veya yaygın yardımların yardım veren tarafından kayıt altına alınmasında yarar vardır.

KİŞİ TOPLULUKLARI AÇISINDAN

Kişî toplulukları daha çok Anglo- Sakson hukukunda yer alan bir örgütlenme modeli olup, Türkiye’de kişî topluluklarının statü sorunu bulunmaktadır. Dolayısıyla hukukumuzda kişilerin bir araya gelerek bir kişiye veya bir grup insana yardım yapmasını engelleyen bir hüküm olmasa da statü yoksunluğu bu konudaki girişimlerin oldukça sınırlı bir çevrede kalmaları sonucunu doğurmuştur. Burada görece küçük nüfuslu kırsal yapılar içerisindeki dayanışma motivasyonlu toplulukları (Akraba toplulukları, komşu

toplulukları, köy toplulukları gibi.) bir örnek olarak ele alabiliriz. Ancak kayıtlı ve sistematik yardım akışları açısından kişi toplulukları oluşturmak, Türkiye'deki hukuk sisteminin yapısı dikkate alındığında, işlevsel bir yöntem değildir.

TÜZEL KİŞİLER AÇISINDAN

Hemen belirtelim ki teknik olarak şirketlerin bağış ve yardım yapmasında yasal engel yoktur. Hatta vergi mevzuatı açısından, varlık amacı gelir elde etmek olan ticaret şirketleri, belirli koşullarda bağış ve yardım tutarlarını giderleştirerek vergi matrahlarının inmelerini sağlayabilmektedir. Bunun sınırları ve yöntemleri vergi mevzuatında ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Kooperatifler açısından da yardım verme konusunda engel bir hüküm yoktur.

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi tüzel kişiler de toplumsal hayatın yasal özneleridir. Tüzel kişiler dendiğinde aklımıza şirket, kooperatif, dernek, vakıf gibi farklı tüzel kişiler gelebilir ise de bu çalışmanın odağında Türk Medeni Kanunu'nun 56 ve devamındaki maddelere göre kurulan dernekler olacaktır.

TÜRK HUKUKUNA TABİ DERNEKLER AÇISINDAN DURUM

Türk Medeni Kanunu'na göre kurulmuş dernekler açısından yardım düzenlemeleri daha ayrıntılıdır. Bir derneğin aynı veya nakdi yardım yapabilmesinin temel şartı, tüzüğünde buna ilişkin bir hüküm olmasıdır. Dernek tüzüğünde Türk Medeni Kanunu'nun 58. maddesine göre derneğin kuruluş amacı; Dernekler Kanunu'nun 4. maddesine göre de amacının yanı sıra bu amacı gerçekleştirmek için dernekçe sürdürülecek çalışma konuları, çalışma biçimleri ile faaliyet alanı yer almak zorundadır. Eğer tüzükte derneğin amaçları arasında yardım yapması ve/veya dernek faaliyetleri arasında ihtiyaç sahiplerine yardım yapılması yer almıyorsa, derneğin yaptığı yardım tüzüğe aykırı hale gelecektir.

Dernek, tüzüğündeki amaç ve faaliyetleri arasında yardım yer almamasına rağmen nakdi veya aynı yardım yapmışsa bu durumda ne olacaktır? Bu durum Dernekler Kanunu'nun 32/f bendinin yollamasıyla dernek başkanı ve yönetim kurulu üyelerinin güveni kötüye kullanma suçlamasına muhatap olmasına neden olabilir. Ancak yoruma açık olmakla birlikte, eğer genel kurul bu gündemle toplanarak, dernek yönetim kurulunun tüzükte yer almamasına rağmen yapmış olduğu aynı ve nakdi yardımları ibra eder, bunun genel kurul iradesine uygun olduğunu kayda geçer ve tüzükte de buna uygun bir değişiklik yaparsa, derneğin yasaya aykırı olmayan kararları ceza hukukunun konusu olamayacağından, dernek yönetim kurulu üyeleri ve başkanı açısından bir hukuka uygunluk nedeni olduğu öne sürülebilir. Çünkü derneğin hangi amacı güdebileceği, hangi faaliyetleri yapabileceği konusunda yetki kanunen genel kuruldadır.

Yardım yapma dernek açısından genel bir amaç olabileceği gibi belirli temalarla sınırlı olarak veya belirli bir yöntemle yardım yapmak konusunda tüzükte sınırlayıcı hükümler bulunabilir. Örneğin tüzük, yardım alıcısını belirli bir grup insanla sınırlandırabilir; gazilere yardım, hastalara yardım, öğrencilere yardım gibi. Veya belirli bir yardım türü ile de sınırlandırabilir; aynı yardım, giyecek yardımı, kitap yardımı, yakacak yardımı gibi. Dolayısıyla bu sınırlamalar tüzükte yer alıyorsa, dernek yönetim kurulu bu sınırlamalar içerisinde kalmak zorundadır. **Yardımanın konusu, eğer bir ürünün verilmesi ise bu ürünün tedavülü yasaklanmamış olmalı veya arzı özel kurallara tabi tutulmamış olmalıdır.**

Örneğin tedavülü yasak olan uyuşturucu maddenin yardım adı altında dağıtımı düşünülemez. Veya ilaç, gıda gibi tedavülü için belirli izin koşulunun yerine getirilmesi gerekiyorsa artık sırf tüzükte buna ilişkin hüküm olması yeterli olmaz, ayrıca buna özgü mevzuatın gerektirdiği başvuru ve izin süreçlerinin de tamamlanması gerekir. Bunun dışında kalan bütün ihtiyaç maddelerinin dağıtımı mümkündür.

Yardım edilecek kişinin vatandaş, yabancı veya oturma iznine sahip yabancı olmasına göre bir ayırım bulunmamaktadır. Özellikle alıcısı yurt içinde bulunan kişiler bakımından özel bir izin, yardım öncesinde bildirim gibi kurallar yoktur. **Dolayısıyla Türkiye içerisinde bir ihtiyaç sahibine yardım yapılmasında, bu kişinin ülkenin neresinde bulunduğu fark etmeksizin önceden bildirim, izin gibi prosedürler söz konusu değildir.**

Ancak yardım yapacak olan, dernek formunda örgütlenmiş bir tüzel kişi ise yardımı alacak kişinin yurt içinde mi yurtdışında mı olduğuna bağlı olarak ayırım söz konusudur.

Derneklerin yurtdışına göndereceği veya yapacağı yardımın, alıcının vatandaşlığına ve yardımın tutarına bakılmaksızın, yapılmadan önce bildirimi zorunludur. Yani Türkiye'deki dernek siciline kayıtlı bir dernek, yurtdışındaki bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşına yardım yapacaksa, bunu önceden DERBİS adı verilen sistem üzerinden kayıtlı olduğu Valiliğe bildirmek zorundadır.

Türkiye'de faaliyet göstermesine izin verilen, temsilcilik bulunduran veya Türkiye'de şube açan yabancı derneklerin; genel merkezlerine veya bir başka ülkedeki şubelerine gönderecekleri yardımların da önceden bildirimi zorunludur. Yönetmeliğin ilgili maddesi "yurt dışına gönderdiği para ve yardımlar da aynı usulle bildirim tabidir" ifadesini kullanarak, yabancılık unsuru taşıyan dernekler bakımından sadece yurtdışına gönderilen yardımın değil paranın da önceden bildirimini zorunlu tutmaktadır. Dolayısıyla yabancılık unsuru taşıyan bir derneğin, genel merkezinden aldığı ancak kullanmadığı bir parayı geri göndermesi de önceden bildirim şartına tabidir. Yönetmeliğin sadece yabancı dernekler için "para ve yardımlar" ifadesini kullanması, aslında yerli dernekler açısından yalnızca yardım söz konusu olduğunda bildirim yapılması gerektiği sonucuna bizi rahatlıkla götürmektedir. Ancak uygulama birliği olmaması ve keyfi yorum nedeniyle yerli dernekler de yurt dışına gönderdikleri yardım olmayan paraları önceden bildirmeye zorlanmaktadır.

Yurt dışına yapılacak yüz bin Türk lirasını veya on bin Avro veya eşiti döviz aştan nakdi yardımların bankalar ve diğer finans kuruluşları veya Posta ve Telgraf Teşkilatı Anonim Şirketi aracılığıyla yapılması zorunludur. Ancak, finansal erişimin güç olduğu ülkelere yapılacak yardımlar finans kuruluşları kullanılmaksızın ilgili mevzuata göre nakit beyan formu ile gümrük idaresine beyan edilmek suretiyle yapılabilir.

Türkiye'de faaliyet izni bulunmayan bir derneğin, yurtdışındaki hesaplarından, Türkiye'deki gerçek kişilerin hesaplarına yardım göndermesi önünde engelleyici bir norm yoktur. Çünkü asıl olarak faaliyet gösterdiği yer zaten Türkiye Cumhuriyeti sınırlarının içi değildir. Ancak devlet kurumlarının bunu Türkiye'de izinsiz faaliyet yapmak olarak yorumlaması halinde nasıl bir sonuca varılmalıdır?

Esas olarak bunun bir hukuki sonucu bulunmamaktadır. Yani yabancı dernek, Türkiye’de hiçbir şekilde faal olmuyorsa bu aynı zamanda Türkiye’de yerleşik olmadığını, Türkiye’de bir banka hesabının da bulunmadığını gösterir. Olumsuz senaryoda ise Dernekler Kanunu’nu 32/g hükmünün uygulanması ihtimali vardır. Buna göre *“Yetkili mercilerin izni olmaksızın yabancı dernekler ve merkezi yurt dışında bulunan kâr amacı gütmeyen kuruluşların Türkiye’de temsilciliklerini veya şubelerini açanlar, faaliyetlerini yürütenler, bunlarla işbirliğinde bulunanlar veya bunları üye kabul edenlere bin Türk Lirası idarî para cezası verilir ve izinsiz açılan şube veya temsilciliğin de kapatılmasına karar verilir.”* Görüleceği üzere ceza verilmesi için Türkiye’de faaliyet yürütülüyor olması zorunluluğu mevcut olsa da olumsuz yorumun sonucu 2024 yılı için 16.687,00 Türk lirası idari para cezası olabilir ki, bu pratikte uygulanabilir bir idari para cezası olmayacaktır.

Son olarak OECD bünyesinde kurulan Mali Eylem Görev Gücü (İngilizce kısaltması FATF) gerekçe gösterilerek Dernekler Kanunu ve Yardım Toplama Kanununda yapılan 31.12.2020 tarihli son düzenlemelere de bakmak gerekir. Zira bu düzenlemeler yardım alıcısının bazı eylemlerinden yardım verenin de sorumlu tutulmasına yol açabilecek bir içeriğe sahiptir. Buna göre Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanunun üçüncü maddesi kapsamında fon sağlanması yasaktır. Üçüncü madde bir torba hükümdür ve içinde Türkiye’ye aşırı muğlak olduğu nedeniyle kanunilik kriterini karşılamadığı yönünde eleştiriler yöneltilmesine ve hatta İnsan Hakları Avrupa Mahkemesinin verdiği ihlal kararlarına da neden olan “Terörle Mücadele Kanunu” kapsamında terör suçu olarak kabul edilen fiilleri de kapsamaktadır. Terörle Mücadele Kanunu’nun; üç ve dördüncü maddesinde yapılan atıflar nedeniyle Türk Ceza Kanunundaki çok sayıdaki eylemi kapsayan ve ayrıca altıncı maddesinde düzenlenen eylem nedeniyle de çok geniş ele alınan ve yorumlayanın yorumuna bağlı olan propaganda suçları, yardım alanın bu suçlarla ilişkilendirilmesi durumunda yardım edenin de kriminalize edilebileceği güvencesiz ve öngörülemez bir zemin yaratmaktadır. Öte yandan Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun da yardım eden kurum açısından birtakım risklere neden olabilir. **Kanun, kitle imha silahlarının yayılmasının finansmanının önlenmesine yönelik Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca (BMGK) verilen yaptırım kararlarını baz almaktadır. Ancak kanun, kararlarda ismi yer alanlar tarafından doğrudan veya dolaylı olarak kontrol edilen kişi veya kuruluşlara fon sağlanmasını da yasaklamaktadır. Buradaki belirsizlik, yani kimin kim tarafından kontrol ettiğinin BMGK tarafından değil de kanunu uygulanacak merci tarafından belirleniyor oluşu, normu da belirsiz hale getirerek riskli bir durum yaratmaktadır.**

Somutlaştırsak; yardımı alan kişi bir terör soruşturması, kovuşturması altında ise nasıl hareket etmek gerekir? Yardım eden kurumun, yardım alanın kanunla yasaklanmış fiilleri için bir yardım ilişkisi kurması kuşkusuz bir suç eylemi olarak nitelenecek ve yardım eden kurum yukarıda bahsettiğimiz kanunlar kapsamında idari veya cezai yaptırımlar karşı karşıya kalacaktır.

Bununla birlikte, Türkiye’nin aşırı öngörülemez hukuk sistemi içerisinde, örneğin tabii afet ve benzeri bir durumda kişilerle ilgili bilgi almanın da imkânsız olduğu durumlarda yardım eden ne şekilde hareket etmelidir? Veya yardım alandan sabıka kaydı gibi kişisel bilgiler mi talep edilecektir? Kişilerle ilgili bilgi toplama ve kişileri cezalandırma yetkisi münhasıran devlette olduğuna göre, bilgi toplama yetkisi olmayan derneklerden yardım ettiği kişilerle ilgili bilgi sahibi olması beklenemez. Mantıksal yaklaşımın bir sonucu olarak suç örgütünün parçası olan bir kişinin, dernekler tarafından sağlanan sınırlı nakdi yardıma veya aynı yardıma erişme çabasına girmesi de çok beklenen bir durum olmayacaktır.

Burada önemli olan derneğin yardım verme ile ilgili yerine getirmesi gereken yasal yükümlülükleri yerine getiriyor olması; yardımın konu ve miktarının da yardım amacıyla sınırlı olması, kanımızca derneğin kendi açısından sorumluluklarının yerine getirilmesi için yeterlidir. Öte yandan dernek, değer itibarıyla belirli miktarın üzerinde yardım yapmadan önce Hazine ve Maliye Bakanlığının Mali Suçları Araştırma Kurulunun internet sitesi üzerinden sunulan hizmeti ¹ kullanarak yardım alan kişinin malvarlığı dondurulanlar listesinde yer alıp, almadığını araştırabilir. Ancak yukarıda da vurguladığımız suçla mücadele etmek, suçluları cezalandırmak veya kişiler hakkında istihbarat toplamak derneklerin değil devlet yetkililerinin görevidir. Örgütlü bir yapı olan devletin sahip olduğu imkanlarla yerine getirilebilecek misyonun derneklere yüklenmesi yasal da değildir. Dolayısıyla yardım alanın gerçekten ihtiyaç sahibi olmasına, yardımın dernek tüzüğünün ve yasanın aradığı şartlara uygun olarak yapılmasına rağmen yardım alan kişi bir suçu işlemek amacıyla bu yardımı kullanırsa ne olacaktır? Veya bunu engellemek için dernek hangi risk azaltma planını uygulayabilir?

Bunu sağlayacak bir risk azaltma planı yoktur.

Nasıl ki suç işlemek amacıyla belediye otobüsü kullanarak bir yerden bir yere hareket eden bir kriminal belediye tarafından sağlanan belediye hizmetini kullandığı için belediye sorumlu tutulamazsa; yasalara uygun olarak yardım faaliyeti sürdüren bir derneği de bilgi ve iradesi dışında verdiği yardımın kötüye kullanılmasından ötürü sorumlu tutmak hukuki olmayacaktır.

Bununla birlikte Türkiye gibi hukuk devletinden yoksun, ceza hukukunun ilkelerine ve insan haklarına aykırı soruşturma, dava ve ceza kararlarının yaygın olduğu bir ülkede hiçbir önlem, yardım eden derneği korunaklı bir alana taşıyamaz.

¹ <https://masak.hmb.gov.tr/bkk-ile-malvarliklari-dondurulanlar>